

УДК 347.615(477+470)

Верховець Ксенія Сергіївна,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ

Постановка проблеми. Детального аналізу потребують норми сімейного законодавства, які регламентують такий інститут сімейного права як інститут аліментних зобов'язань.

Для подальшого розгляду та визначення інституту аліментних зобов'язань буде за доцільне провести порівняння норм чинного українського та російського сімейного законодавства.

Стан дослідження теми. В дослідженнях багатьох вітчизняних вчених висвітлювалися основні аспекти правового регулювання такого інституту як «аліментні зобов'язання». Зокрема, увагу зазначеному питанню було приділено Є. Харітоновим, З. Ромовською, Ю. Червоним, В. Трубою, І. Жилінковою, О. Калітенко, Н. Ібрагімовою, О. Косовою та іншими.

Однак, проблемам правового регулювання аліментних зобов'язань та можливості укладення угод у порівнянні українського та російського законодавства, в сучасній літературі приділено недостатньо уваги.

У зв'язку з цим слід на належному рівні проаналізувати чинне сімейне законодавство, що регулює аліментні зобов'язання та приділити особливу увагу питанню щодо сплати аліментів у разі виїзду одного з батьків за кордон.

Мета статті. Аналізуються положення сімейного законодавства відносно регулювання аліментних зобов'язань в Україні та Росії у порівняльному аспекті з метою встановлення їх відмінностей. В статті проводиться аналіз діючого національного законодавства та приділено увагу міжнародним угодам.

Виклад основного матеріалу. Безумовно, сім'я завжди залишається однією з головних загальнолюдських цінностей.

Серед найголовніших обов'язків батьків, що впливає з усталених моральних принципів нашого суспільства та чинного законодавства є обов'язок батьків щодо утримання своїх дітей.

Одним із основних напрямків державної сімейної політики згідно Постанови Верховної Ради України «Про Концепцію державної сімейної політики» від 17.09.1999 р. є підвищення гарантій матеріального забезпечення дітей шляхом посилення державного контролю за своєчасною і повною виплатою аліментів, підписання договорів з країнами СНД, які передбачали б виконання громадянами цих держав та Україною обов'язків щодо утримання дітей.

Так само, зважаючи на важливість визнання сім'ї як основного інституту громадянського суспільства, 2008 рік в Росії був проголошений Роком Сім'ї.

Важливу роль у забезпеченні реалізації вищезазначених принципів надається інституту аліментних зобов'язань подружжя, батьків та дітей, який регулюється Конституцією, Сімейним кодексом та іншими актами законодавства.

Такий обов'язок закріплюється, насамперед, у ч. 2 ст. 51 Конституції України, де зазначається, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття, так само як і обов'язок щодо піклування про своїх непрацездатних батьків повнолітніми дітьми.

Вищезазначений принцип знайшов своє відображення і в положеннях Конституції РФ, відповідно до ст. 7 якої встановлюється, що однією з основ політики Російської держави є створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини.

Як зазначила Н.Ш. Ібрагімова, «необхідність надання утримання окремим особам об'єктивна і може виникати в силу різних причин. У будь-якому суспільстві і державі існують громадяни, не здатні до самостійного забезпечення своїх потреб в силу віку або стану здоров'я, внаслідок догляду за дітьми і т. п.» [1].

Положення діючого СК України визначають основні завдання сімейного законодавства, а саме: особисті немайнові та майнові права і обов'язки

подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів (ст. 1 СК України).

СК РФ, в свою чергу, встановлює, що регулювання сімейних відносин здійснюється на основі принципів рівності подружжя в сім'ї, пріоритету сімейного виховання дітей, піклування про їхній добробут і розвиток, забезпечення пріоритетного захисту прав та інтересів неповнолітніх та непрацездатних членів сім'ї.

За допомогою правового інституту аліментування СК РФ закладає основу регулювання відносин з надання утримання неповнолітнім і непрацездатним членам сім'ї [2].

Незважаючи на нібито схожість інституту аліментування в сімейному законодавстві України та Росії, поза увагою не можна залишити певні відмінності у розумінні аліментного договору чи домовленості між учасниками.

Так, передбачена українським сімейним законодавством, а саме ст. 7 СК України можливість врегулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) між її учасниками, знайшла своє місце у сімейному законодавстві РФ.

Однак, СК РФ не містить спеціальної норми, що в цілому регулює право подружжя укладати між собою угоди, хоча передбачається можливість укладання окремих сімейно-правових договорів, наприклад, договору про сплату аліментів (ст. 99 СК РФ). Схожими все ж таки є законодавчі акти обох країн, що регулюють порядок стягнення аліментів у разі ухилення батьків від виконання аліментних зобов'язань.

Серед таких нормативних актів найбільш вагомими є Закон України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року та, відповідно, Федеральний Закон «Про виконавче провадження» від 21 липня 1997 року, які встановлюють порядок виконання рішень про стягнення аліментів.

На практиці проблемним залишається питання сплати аліментів у разі виїзду одного з батьків за кордон.

Щодо українського законодавства, то положеннями сімейного законодавства врегульовано, що у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземну державу, з якою Україна не має договір про надання правової допомоги, аліменти стягуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ч. 4 ст. 181 СК України).

Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року «Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іно-

земній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги» встановлюється, що «у разі виїзду одного з батьків, який є громадянином України, для постійного проживання в іноземній державі, з якою Україна не має договору про подання правової допомоги (далі – постійне проживання за кордоном), він повинен виконати аліментні зобов'язання з утримання дитини (дітей) до досягнення нею повноліття, які оформляються договором між цією особою та одним з батьків, з яким залишається дитина (діти), або її опікуном, піклувальником, або договором про припинення права на аліменти для дитини (дітей) у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо)».

При вирішенні таких спорів необхідним є також звернення до роз'яснень Верховного суду України та Верховного суду РФ щодо застосування норм сімейного законодавства.

Так, Постановою Пленуму Верховного суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15 травня 2006 року № 6 закріплюється обов'язок батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття, способи виконання такого обов'язку, порядок стягнення аліментів тощо.

Схожою по суті є Постанова Верховного суду РФ від 25 жовтня 1996 р. № 9 «Про застосування судами Сімейного кодексу Російської Федерації при розгляді справ про встановлення батьківства та про стягнення аліментів» [3].

Дійсно, норми матеріального права, що регулюють аліментні правовідносини батьків та дітей та закріплені в чинному українському й російському законодавстві є достатньо врегульованими.

Однак, у зв'язку з тим, що в аліментних правовідносинах все найчастіше присутній іноземний елемент, виникає необхідність у застосуванні міжнародно-правових договорів.

Відтак, крім національного законодавства, аліментні зобов'язання підлягають регулюванню й міжнародними договорами (двосторонні та багатосторонні).

Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про міжнародне приватне право» визначається, що міжнародний договір України – чинний міжнародний договір України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Згідно зі ст. 13 СК України міжнародні договори України є частиною національного сімейного законодавства, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Маються на увазі такі міжнародні договори, що укладені між Україною та іншою країною та

багатосторонні міжнародні договори – конвенції, пакти. До сімейних відносин за участю іноземних громадян та осіб без громадянства сімейне законодавство РФ діє особливий порядок застосування.

З огляду на положення законодавства РФ, доцільним є роз'яснення О.В. Маркової, яка зазначає, що «за російським законодавством регулювання майнових відносин між подружжям, включаючи шлюбний договір і аліментні зобов'язання, за наявності іноземного елемента в таких відносинах, здійснюється в основному колізійно-правовим методом. Це насамперед пов'язано з відмінностями в культурних і релігійних особливостях, що існують у різних державах стосовно до сімейного укладу» [4].

Відповідно до ст. 163 СК РФ права і обов'язки батьків і дітей, у тому числі обов'язок батьків щодо утримання дітей, визначаються законодавством держави, на території якої вони мають спільне місце проживання, а за відсутності такого – законодавством держави, громадянином якої є дитина. На вимогу позивача до аліментних зобов'язань і до інших відносин між батьками і дітьми може бути застосоване законодавство держави, на території якого постійно проживає дитина.

Спірним залишалось питання щодо ототожнення конвенцій та декларацій як частини національного законодавства.

Вірним є зауваження З.В. Ромовської, що «на відміну від конвенцій, декларації не стають частиною національного законодавства, оскільки визначають лише напрями розвитку законодавства держав-учасниць, але не містять норм, обов'язкових до застосування. Тому Загальна декларація прав людини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., Декларація прав дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р., ... не є частиною сімейного законодавства України».

Положеннями російського законодавства, а саме ст. 6 СК РФ встановлюється, що у разі, якщо міжнародним договором РФ встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені сімейним законодавством, застосовуються правила міжнародного договору.

Повертаючись до українського законодавства, слід звернути увагу, що значним кроком стала ратифікація багатосторонніх міжнародних конвенцій, що стосуються рішень про утримання, а саме:

- Конвенції про стягнення аліментів за кордоном (Нью-Йорк, 1956 рік), що набрала чинності 19 жовтня 2006 року;

- Гаазька конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 р., що набрала чинності 1 серпня 2008 року.

Конвенція 1956 року не лише визнає й виконує рішення суду України на територіях зазначених держав, а на підставі наданих документів прийняті рішення про стягнення аліментів у цих державах. У Конвенції закріплюється, що у разі, коли відсутнє рішення суду України про стягнення аліментів з відповідача, який проживає за кордоном, до держави через Міністерство юстиції надсилаються документи, необхідні для розгляду справи по суті.

Крім того, Конвенція про стягнення аліментів за кордоном надає можливість виконання рішення українського суду про стягнення аліментів. Порядок такого виконання визначений в Інструкції щодо порядку стягнення аліментів за кордоном, яка затверджена Наказом Міністерства юстиції № 121/5 від 29 грудня 2006 року.

Гаазька конвенція 1973 р. встановлює «уніфіковані правила взаємного визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання, крім того надає змогу визнавати і виконувати судові рішення про стягнення аліментів, постановлені українськими судами, на території держав – учасниць Конвенції, а також визнавати та виконувати в Україні іноземні рішення про стягнення аліментів. Відмінністю Гаазької конвенції 1973 р. є також закріплення умови визнання і виконання іноземних рішень, які стосуються утримання» [5].

Аналогічна практика простежується і в РФ. Так, порядок стягнення аліментів за кордоном регламентований Нью-Йоркською Конвенцією про стягнення аліментів за кордоном 1956 р., Гаазькою конвенцією 1956 року, Гаазькою конвенцією 1958 року відносно визнання та виконання рішень, що стосуються аліментних зобов'язань при утриманні дитини, Гаазькою конвенцією 1973 року про визнання і виконання рішень відносно аліментних зобов'язань.

Висновок. Правовому регулюванню аліментних відносин в Україні та Росії притаманні певні спільні риси, наприклад, схожими є законодавчі акти, що регулюють порядок стягнення аліментів у разі ухилення батьків від виконання аліментних зобов'язань.

Однак, відмінними залишаються поняття та порядок укладення аліментного договору чи домовленості між учасниками.

Відтак, положеннями українського сімейного законодавства передбачається можливість врегулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) між її учасниками, нормами ж російського сімейного законодавства, в свою чергу, встановлюється право укладення окремих, чітко закріплених сімейно-правових угод.

